

OPINIA

Oficjalnego recenzenta pracy doktorskiej
„EWOLUCJA WIZERUNKU KIJOWSKIEJ ŚWIĄTYNI PRAWOSŁAWNEJ
(X-XVIII WIEKU)”

kandydatu do stopnia doktora filozofii

Klucznikowej Anastasii Maksymiwny

z zakresu wiedzy 19 - Architektura i budownictwo

na specjalności 191 - Architektura i urbanistyka

Praca odpowiada specjalności 191 – Architektura i urbanistyka. Rozprawa zawiera wnikliwą część teoretyczną oraz zalecenia dotyczące praktyki projektowej. Wnioski do rozdziałów oraz wnioski ogólne nakreślone są językiem naukowym na wysokim poziomie. Zaprezentowano cel, zakres i przedmiot badań. Zidentyfikowane zadania badawcze rozwiązano w logicznej kolejności i omówiono w tekście w czterech rozdziałach pracy. Część tekstową uzupełnia duża ilość materiału ilustracyjnego, wykonanego na wysokim poziomie.

Sama autorka tak określiła trafność tematu pracy: „Należy prześledzić, jak na przestrzeni kilku tysiącleci zmieniała się konstrukcja, kompozycja, decyzje planistyczne, morfologia form i dowiedzieć się, które z tych elementów były najbardziej odporne na zmiany i zachowały się do dziś w nowo budowanych cerkwiach”. Tematyka badań jest dość znana i była szeroko przebadana w pracach poprzedników. Jednakże doktorantka natknęła się na nieoczekiwany aspekt badań tego tematu, a mianowicie na porównanie cerkwi kijowskich dwóch najważniejszych okresów architektonicznych i wykazanie, w czym dokładnie przejawiała się narodowa wyjątkowość cerkwi w każdym z nich: okres Rusi Kijowskiej i baroku. Innowacyjność tego podejścia została zastosowana dzięki metodzie analizy strukturalno-systemowej.

Objektem badań są cerkwie kijowskie w okresie X-XVIII wieku.

Przedmiotem opracowania jest ewolucja wizerunku cerkwi.

Granice badań: chronologiczne – od czasów Rusi Kijowskiej (X w.) do XVIII w., terytorialne – Kijów.

Celem pracy jest określenie ewolucji wizerunku cerkwi kijowskiej od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku.

Cele badań są następujące:

- przeanalizowanie przesłanek historycznych i narodowych powstania i rozwoju architektury prawosławnej Kijowa w X-XVIII w.;
- opracowanie metodologii badań prawosławnej architektury Kijowa X-XVIII w.;
- przeanalizowanie cech planistycznych i kompozycyjnych cerkwi kijowskich w celu określenia specyfiki szkoły regionalnej;

- poznanie cech ich;
- zidentyfikowanie charakterystycznych elementów – nośników cech morfologicznych prawosławnej architektury Kijowa, opracowanie katalogu form tych elementów;
- zbadanie cech rozwiązań konstrukcyjnych i materiałowych;
- przeanalizowanie dekoracji i rozwiązań przestrzennych wewnątrz obiektów;
- sformułowanie i uargumentowanie przejawów regionalnej oryginalności kijowskiej architektury prawosławnej X-XVIII w.;
- przeanalizowanie doświadczeń krajowych w zakresie ochrony, restauracji i reprodukcji kijowskiej architektury prawosławnej X-XVIII wieku.

Ocena aktualności wyników naukowych rozprawy, ich rzetelności i nowatorstwa

Nowością naukową badań są:

Po raz pierwszy:

- sformułowano i przedstawiono cechy regionalnej architektury prawosławnej obwodu kijowskiego X-XVIII w.;
- zbadano cechy planistyczne i kompozycyjne cerkwi kijowskich w celu określenia specyfiki szkoły regionalnej;
- zidentyfikowano charakterystyczne cechy poszczególnych elementów jako nośników cech morfologicznych architektury prawosławnej Kijowa, które są na tym obszarze powszechne i odmienne (w zakresie kształtowania formy oraz w porównaniu z sąsiednimi regionami). Opracowano także katalog charakterystycznych form omawianej architektury.

Zweryfikowano:

- metodykę badań architektury prawosławnej Kijowa X-XVIII w.
- analizę przesłanek historycznych i narodowych powstawania i rozwoju architektury prawosławnej w Kijowie w X-XVIII wieku.

Dokonano progresu w zakresie:

- badań konstrukcji (proporcje, metrologia);
- badań w zakresie specyfiki rozwiązań konstrukcyjnych i materiałów budowlanych;
- analizy dekoracji i rozwiązań przestrzennych wewnątrz budynków;
- analizy krajowych doświadczeń w zakresie ochrony, restauracji i reprodukcji kijowskiej architektury prawosławnej X-XVIII w.

Praktyczne znaczenie uzyskanych wyników. Wyniki badań rozprawy doktorskiej można wykorzystać:

- w instytucjach naukowo-badawczych - w celu pogłębienia wiedzy na temat specyfiki architektury prawosławnej Kijowa X-XVIII w., w celu wyjaśnienia cech charakterystycznych obiektów z przedmiotowego okresu;
- w organizacjach związanych z ochroną zabytków - w celu udoskonalenia dokumentów legislacyjnych oraz uzupełnienia i wyjaśnienia paszportów rejestracyjnych zabytków;
- w organizacjach o charakterze konserwatorskim - w celu realizacji działań konserwatorskich lub rekonstrukcji utraconych zabytków pochodzących z badanego okresu, w celu opracowania historycznych i architektonicznych paszportów (kart ewidencyjnych) dla konkretnych zabytków, wykorzystania opracowanego słownika i wniosków z badań dotyczących przeprowadzenia działań restauratorskich, rekonstrukcji utraconych elementów i detali poprzez analogie;
- w instytucjach projektowych – w procesie projektowym nowych cerkiew o formach narodowych;
- w szkołach wyższych – na wykładach i ćwiczeniach projektowych;
- w instytucjach religijnych - zapoznanie duchowieństwa ze specyfiką kijowskiej architektury prawosławnej X-XVIII w. (zapewnienie autentycznego wyglądu świątyń wykorzystywanych do celów religijnych);
- w branży turystycznej - zwrócenie uwagi na architekturę prawosławną Kijowa w X-XVIII wieku, m.in. wśród naukowców z innych krajów i wśród ogółu społeczeństwa, włączenie tych obiektów do szlaków turystycznych i pozyskanie inwestorów do ich renowacji i utrzymania w należytym stanie.

Ocena treści pracy doktorskiej, jej kompletności i zgodności z zasadami rzetelności akademickiej

Zgodnie ze swoją treścią praca doktorska „EWOLUCJA WIZERUNKU KIJOWSKIEJ ŚWIĄTYNI PRAWOSŁAWNEJ (X-XVIII W.)” kandydatki Anastazji Maksimiwny Klucznikowej w pełni odpowiada ósmemu poziomowi Krajowych Ram Kwalifikacji, zatwierdzonym uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 23 listopada 2011 r. nr 1341, co jest określone w pkt. 5 „Procedura nadawania stopnia doktora filozofii i uchylenia decyzji jednorazowej specjalistycznej rady akademickiej uczelni, instytucji naukowej o nadaniu stopnia doktora filozofii”, zatwierdzona Uchwałą Rady Ministrów Ministrów Ukrainy z dnia 12 stycznia 2022 r. Nr 44.

Rozprawa stanowi ukończoną pracę naukową i wykazuje zgodność z zasadami rzetelności akademickiej. Opracowanie „EWOLUCJA WIZERUNKU KIJOWSKIEJ ŚWIĄTYNI Prawosławnej (X-XVIII WIEKU)” jest wynikiem samodzielnej pracy Anastazji Maksimiwny Klucznikowej i nie zawiera elementów fałszerstwa, kompilacji, fabrykacji, plagiatu i zapożyczeń.

Praca doktorska ma tradycyjny schemat: adnotacje ukraińskie i angielskie, słownik terminów specjalnych, wstęp, cztery rozdziały „STAN BADAŃ CECH CHARAKTERYSTYCZNYCH KIJOWSKIEJ CERKWI PRAWOSŁAWNEJ X-XVIII WIEKU”, „METODOLOGIA I METODY BADAŃ WYRÓŻNIAJĄCE ZNAKI CERKWI PRAWOSŁAWNYCH KIJOWA”, „CECHY KOMPOZYCYJNE CERKWI PRAWOSŁAWNYCH KIJOWA X-XVIII w.”, „CECHY MORFOLOGICZNE I SEMANTYCZNE FORMY CERKWI X-XVIII w.”. wraz z wnioskami do nich, wnioskami ogólnymi, wykazem wykorzystanych źródeł i załącznikami.

We wstępie autorka określa istotność tematu badań, powiązanie rozprawy z programami i tematami naukowymi, przedmiot i stan badań, cel badań i zadania badawcze, nowatorstwo oraz praktyczne znaczenie pracy, dane o zatwierdzeniu w artykułach i na konferencjach.

W pierwszym rozdziale „STAN BADAŃ CECH CHARAKTERYSTYCZNYCH KIJOWSKIEJ CERKWI PRAWOSŁAWNEJ X-XVIII WIEKU” autorka analizuje bazę źródłową, wpływ czynników zewnętrznych na kształtowanie się wizerunku cerkwi kijowskiej, periodyzację rozwoju budownictwa prawosławnego w Kijowie (X-XVIII w.) i tym samym zarysowuje szereg niezbadanych zagadnień.

W rozdziale drugim „METODOLOGIA I METODY BADAŃ. WYRÓŻNIAJĄCE ZNAKI CERKWI PRAWOSŁAWNYCH KIJOWA” autorka opracowuje aparaturę naukową do prowadzenia własnych badań, charakteryzuje wybrane ogólnonaukowe metody badań, opracowane modele teoretyczne obiektów, cechy charakterystyczne cerkwi w różnych okresach budownictwa prawosławnego oraz analizuje działania ochrony zabytków na rzecz konserwacji zabytków kijowskiej architektury prawosławnej.

Rozdział trzeci „CECHY KOMPOZYCYJNE CERKWI PRAWOSŁAWNYCH KIJOWA X-XVIII w.” poświęcony został analizie cech kompozycyjnych obiektów. W szczególności rozważane są następujące aspekty: zasady budowy kompozycyjnej cerkwi i katedr X-XVIII wieku (proporcje, rytm, sylweta, skala), rozwiązania planistyczne, charakterystyczne schematy konstrukcyjne architektury staroruskiej.

Czwarty rozdział „CECHY MORFOLOGICZNE I SEMANTYCZNE FORMY CERKWI X-XVIII w.” poświęcony został morfologii form i ich sakralnej symbolice. Pod uwagę brane są następujące aspekty: rodzaje kopuł, detale ścian, wystrój i polichromia oraz praktyczne doświadczenia w odtwarzaniu pierwotnego wyglądu świątyń kijowskich.

Wśród sformułowanych wniosków ogólnych należy zwrócić uwagę na poniższe ustalenia:

„Oznakami regionalnej odrębności okresów staroruskich są:

- zaangażowanie miejscowych mistrzów w budowę doprowadziło do pojawienia się lokalnych technik budowlanych, technik malowania ścian, choć tradycje i kompozycję malarstwa ścian cerkwi we wczesnych stadiach zapożyczono ze stylu bizantyjskiego;

- mniejszy dogmatyzm w porównaniu z Bizancjum doprowadził do zróżnicowania typów kompozycyjnych świątyń (nawisowe, filarowe), technik murarskich z wymianą kamienia na różne warianty cokołu, rozpowszechnieniem tematyki „świeckiej” w malowidłach ściennych.

Przejawy odrębności regionalnej w czasach baroku sprowadzają się do:

- odejście od sztywnego kanonu w kierunku „czynnika ludzkiego”, przedstawianie świętych i postaci kościelnych o ukraińskich rysach twarzy, uśmiechniętych, czasem w ukraińskim pejzażu;

- wykorzystanie regionalnych form kopuł, frontonów z regionalnymi odmianami zmodyfikowanego porządku, wystrój ludowy, wykorzystanie narodowych tradycji snycerskich w ikonostasach;

- połączenie technik zdobniczych z konkretnymi technikami architektonicznymi, w szczególności otwarcie wnętrza na zenit kopuły, aby stworzyć wrażenie wzniesienia się do nieba.

Oznakami regionalnej oryginalności cerkiew staroruskich są cerkwi łukowe i filarowe, nowa konstrukcja sklepień, system podwyższania łuków elastycznych, dodanie małej chrzcielnicy do cerkwi głównej, mur z wpuszczonymi rzędami zamiast muru mieszanego „opus mixtum”.

„Konstrukcja fasad umożliwiła prześledzenie zmian ich form z okresu na okres, ustalenie braku ciągłego związku pomiędzy zarysami form okresu staroruskiego i baroku, udowodnienie, że w przypadku stylu barokowego w cerkwiach kijowskich zmiany w ukształtowaniu elementów składowych są bardziej zauważalne niż zmiany pomiędzy trzema okresami Rusi Kijowskiej, gdy dotyczyły one nie tyle zmiany form, ile zmiany skali, proporcji, liczby form. Zastosowanie podejścia systemowego umożliwiło analizę na konkretnych przykładach zmiany stosunku wysokości do szerokości pomiędzy świątyniami z różnych okresów.

Na podstawie powyższego oraz otrzymanych wyników badań można stwierdzić zatem, że rozprawa Anastazji Maksimiwny Klucznikowej „EWOLUCJA WIZERUNKU KIJOWSKIEJ ŚWIĄTYNI PRAWOSŁAWNEJ (X-XVIII WIEKU)” podejmuje istotne zagadnienia ewolucji cerkwi kijowskiej w okresie staroruskim i barokowym oraz ukazuje cechy regionalne cerkwi z tego okresu, co stanowi istotny wkład w rozwój współczesnego budownictwa sakralnego.

Praca została przygotowana zgodnie z wymogami zarządzenia Ministra Oświaty i Kultury Ukrainy z dnia 12 stycznia 2017 r. Nr 40 „O zatwierdzeniu wymagań dotyczących przygotowania prac doktorskich”.

Język i styl prezentacji wyników

Praca doktorska została napisana w języku ukraińskim. Treści prezentowane są logicznym, kompetentnym, zrozumiałym językiem naukowym, przy prawidłowym użyciu określonej terminologii.

Publikacja wyników pracy doktorskiej

Wyniki badań przedstawione w rozprawie były prezentowane na 8 konferencjach naukowych, w tym 7 międzynarodowych i 1 ogólnoukraińskiej.

Wyniki rozprawy zostały opublikowane w materiałach 8 konferencji naukowych, w tym 7 międzynarodowej i 1 ogólnoukraińskiej.

Publikacje naukowe kandydatki zawierają materiały z badań autorskich. Wszystkie artykuły napisane zostały we współautorstwie, z zachowaniem zasad rzetelności akademickiej.

Wyniki naukowe przedstawione w rozprawie są w pełni uwzględnione w publikacjach naukowych wnioskodawcy i spełniają wymogi p. 8-9 „Procedura nadawania stopnia doktora filozofii i uchylenia decyzji jednorazowej specjalistycznej rady akademickiej uczelni, instytucji naukowej o nadaniu stopnia doktora filozofii”, zatwierdzona Uchwałą Prezesa Gabinet Ministrów Ukrainy z dnia 12 stycznia 2022 r. Nr 44.

Wady, uwagi, pytania do dyskusji do pracy doktorskiej

1. Tabele graficzne mają nieco monotony charakter, być może należało je urozmaicić.

2. Niektóre tabele są postrzegane jako zbiór ilustracji i nie są wystarczająco analityczne.

3. Brakuje tabel ze zdjęciami autorki.

4. W porównaniu z innymi działami problematyka badań polichromii i dekoracji nie jest w pełni ujawniona. Czy planuje doktorantka to zrobić w przyszłości?

5. Część poświęconą odbudowie zniszczonych cerkwi Kijowa warto zilustrować fotografiami autorskimi.

Powyższe uwagi nie umniejszają jakości prezentowanych badań i stanowią sugestie na przyszłość, jeśli autorka planuje kontynuować badania nad cerkwiami Kijowa.

Opinia o pracy doktorskiej

Powyższe pozwala stwierdzić, że praca doktorska pt. „EWOLUCJA WIZERUNKU KIJOWSKIEJ ŚWIĄTYNI PRAWOSŁAWNEJ (X-XVIII W.)”, złożona w celu uzyskania stopnia doktora filozofii w specjalności 191 - Architektura i Urbanistyka jest kompletną, samodzielną pracą, która zawiera elementy nowatorskie oraz ma charakter aplikacyjny. Należy także stwierdzić, że jest szczególnie istotna dla procesu restauracji zniszczonych zabytków architektury.

Przedmiotowa praca doktorska pod względem aplikacyjności oraz wkładu w rozwój dyscypliny w pełni odpowiada wymaganiom obowiązującego ustawodawstwa Ukrainy, określonymi w pkt. 29 Rozporządzenia Rady Ministrów „w sprawie zatwierdzenia procedury kształcenia kandydatów do uzyskania stopnia doktora filozofii i doktora nauk ścisłych w szkołach wyższych (instytucjach naukowych)” z dnia 23 marca 2016 r. nr 261, ze zmianami wprowadzonymi zgodnie z Uchwałą Rady Ministrów nr 283 z dnia 3 kwietnia 2019 r. oraz nr 502 z dnia 19 maja 2023 r., a także str. 6 „Procedura nadawania stopnia doktora filozofii i uchylenia decyzji jednorazowej specjalistycznej rady akademickiej uczelni, instytucji naukowej o nadaniu stopnia doktora filozofii”, zatwierdzonej Uchwałą Rady Ministrów Ukrainy z dnia 12 stycznia 2022 r. nr 44.

Podsumowując, doktorantka Anastasja Maksymiwna Klucznikowa zasługuje na stopień doktora nauk filozoficznych w zakresie wiedzy 19 - Architektura i Budownictwo, specjalność 191 - Architektura i Urbanistyka.

Oficjalny recenzent (oponent):

Doktor architektury w dyscyplinie

Architektura i Urbanistyka,

Profesor,

Katedra Historii Architektury

i Konserwacji Zabytków,

Wydział Architektury

Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki

Poświadczam podpis doktora architektury, prof. dr hab. inż. arch. D. Kuśnierz-Krupy

KIEROWNIK
Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego
Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

Prof. dr hab. inż. arch. Justyna Kobylarczyk

